

До Спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.014
Хмельницького університету управління та
права імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв
Майдану, 8

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора юридичних наук, доцента Красицької Лариси Василівни
на дисертацію Оксанюка Олега Анатолійовича на тему
«Режим окремого проживання подружжя в сімейному праві»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Після вивчення дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора філософії Оксанюка Олега Анатолійовича «Режим окремого проживання подружжя в сімейному праві» та його праць, опублікованих за темою дисертації, можна з впевненістю говорити про актуальність даного дослідження. Попри те, що правовий інститут окремого проживання подружжя отримав правове втілення у сімейному законодавстві після прийняття чинного Сімейного кодексу України, окремі його елементи простежуються в більш ранніх правових документах. Тематика режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві вже ставала предметом дисертаційних досліджень, однак значна частина правового матеріалу, викладеного у рецензованій дисертації, є новою і викликана наявністю ряду теоретико-правових та прикладних проблем у зазначеній сфері, що обумовлює інтерес дослідників до цієї теми.

Поява цієї роботи є своєчасною як для науки сімейного права, так і для нормотворчої та правозастосовної діяльності, зважаючи на дискусійний

характер багатьох положень, що складають інститут сепарації шлюбу, а також зважаючи на роботи по рекодифікації приватного права, які відбуваються на даний час, і звичайно повинні враховувати положення сімейно-правової доктрини на визначення ряду понять, порядку застосування окремих положень законодавства, необхідність їх розширення в контексті врахування європейського досвіду. Також можемо зазначити на тому, що інститут окремого проживання подружжя залишається дискусійним в сімейно-правовій доктрині і до цього часу зберігає свою актуальність, про що свідчать численні наукові публікації, конференції та круглі столи, в тому числі проведений 8 листопада 2021 року круглий стіл на тему «Режим окремого проживання: крок до розірвання шлюбу чи можливість зберегти подружні відносини», в межах яких були підняті ряд теоретико-правових та прикладних проблем, які виникають у сфері режиму окремого проживання подружжя. На вирішення основної проблеми – обрання правильної моделі окремого проживання подружжя та її втілення у сімейному законодавстві і спрямоване рецензоване дисертаційне дослідження.

У зв'язку із вище викладеним, можна констатувати, що системний науковий аналіз проблемних питань режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві є необхідним та своєчасним, а обрана автором тематика дисертаційного дослідження є актуальною і такою, що дозволяє удосконалити окремі положення правової доктрини у цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами проявляється у тому, що дисертацію виконано відповідно до наукової теми кафедри цивільного права та процесу 2017-2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105, що є складовою частиною наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова на 2017-2026 роки (державний реєстраційний номер 01178U000103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, їх достовірності та новизни.

Об'єкт та предмет дослідження визначені у відповідності до вимог, які ставляться МОН України до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії, та дозволяють досягти мети дослідження, що полягає у визначенні поняття, юридичної природи інституту режиму окремого проживання подружжя та правових наслідків, які наступають у зв'язку із встановленням або припиненням цього правового режиму судом або у зв'язку із фактичним поновленням сімейних відносин, формулювання наукових висновків та пропозицій щодо удосконалення сімейного законодавства України з предмету дослідження. Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені завдання автором успішно виконані.

Варто відзначити, що різні структурні елементи дисертаційного дослідження О. А. Оксанюка об'єднані єдиною концепцією, а структура дисертації повною мірою відповідає поставленим завданнями наукового дослідження. Автор використовує цілий ряд загальнонаукових та спеціально-правових методів наукового пізнання, в тому числі діалектичний, формально-логічний, системно-структурний, історико-правовий, порівняльно-правовий, які обиралися виходячи із потреб вирішення поставлених завдань дисертаційного дослідження.

Слід зазначити, що окремі положення, покладені в основу цієї дисертації, зокрема щодо правової природи та наслідків режиму окремого проживання подружжя у сімейному праві (в тому числі в історико-правовому та компаративістському контексті, в частині дослідження його співвідношення із іншими сімейно-правовими інститутами, такими як розірвання та припинення шлюбу, окремих процесуальних аспектів встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя та їх правових наслідків), висвітлені у роботах низки вітчизняних і зарубіжних вчених та практиків. Але підходи автора до вирішення поставлених завдань і мети дослідження сприймаються по-новому,

оскільки підтверджені не тільки теоретичними обґрунтуваннями, але й підтверджені актуальною судовою практикою. Тож результати дослідження мають не лише наукове, а й суто практичне значення. Висновки, пропозиції та рекомендації дисертаційної роботи можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі сімейного права; законотворчій діяльності – в процесі удосконалення сімейного законодавства України; правозастосовній діяльності – при вирішенні спорів, що виникають із сімейних правовідносин; навчально-методичній роботі – при викладанні навчальної дисципліни «Сімейне право», а також відповідних спецкурсів; при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін.

Достовірність отриманих автором наукових результатів підтверджується, зокрема, тим, що під час дослідження проведено аналіз значної кількості літературних джерел, в тому числі судової практики судів загальної юрисдикції, цивільного та сімейного законодавства європейських держав, відповідних дисертаційних та монографічних досліджень, що дозволяє зробити висновок про обґрунтованість висловлених пропозицій автора щодо удосконалення правового регулювання у досліджуваній сфері. Таким чином, наукові результати здійсненої дисертантом розробки тематики режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві, а також комплексне дослідження пов'язаних із нею теоретико-правових та прикладних проблем є достовірними, виваженими та обґрунтованими.

Проведений аналіз роботи свідчить про те, що авторові вдалося досягти поставленої мети та належним чином вирішити окреслені у дослідженні завдання, а результати дисертаційного дослідження, наукові положення та висновки дисертації, а також розроблені відповідно до них рекомендації з удосконалення сімейного та цивільного законодавства характеризуються достовірністю та належним ступенем обґрунтованості.

У дисертаційній роботі наведено теоретичні узагальнення щодо визначення поняття, юридичної природи інституту режиму окремого

проживання подружжя, підстав та правових наслідків його встановлення та припинення.

Аналіз змісту роботи свідчить про самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу та дозволяє констатувати високий науково-теоретичний рівень проведеного дослідження.

Викладені дисертантом положення та рекомендації становлять наукову цінність, оскільки в дисертації по-новому вирішено важливе наукове завдання, що має суттєве значення для розвитку науки сімейного права. Розв'язання поставлених в дисертації завдань допоможе вдосконалити правові норми, що значною мірою сприятиме підвищенню рівня забезпечення прав, свобод та інтересів суб'єктів сімейних правовідносин. Робота позбавлена обтяжливих граматичних конструкцій, сприймається цілісно. Наукова новизна отриманих результатів викликає інтерес і підтверджена як теоретичними обґрунтуваннями так і матеріалами судової практики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є кваліфікаційною науковою працею, в якій вперше в Україні саме комплексно проведено наукове дослідження поняття та правової природи режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві. За результатами проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано низку нових у концептуальному плані наукових та практично-прикладних положень щодо поняття та правової природи режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві, а також запропоновано пропозиції щодо внесення змін до чинного сімейного законодавства України.

Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження О. А. Оксанюка дає підстави стверджувати, що у роботі на підставі проведеного ґрунтовного критичного дослідження висунуто і обґрунтовано низку положень, висновків та ідей, сукупність і достатньо високий рівень розробки яких дозволяє кваліфікувати цю працю як завершене наукове самостійне дослідження. Висновки і положення, що виносяться на захист, є особистим

здобутком дисертанта та характеризуються необхідним рівнем наукової новизни для рецензованого дисертаційного дослідження.

Вагомим результатом цього дисертаційного дослідження є обґрунтування висновку про можливість встановлення режиму окремого проживання подружжя через прийняття судом рішення за позовом подружжя, а у разі спільної позиції щодо можливості запровадження сепарації – через укладення договору про окреме проживання, який підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації і в якому визначають особливості реалізації правових наслідків, визначених ст. 120 СК України, а також визначаються й інші правові наслідки, в тому числі позбавлення права на утримання та/або спадкування у разі, якщо причиною для встановлення відповідного правового режиму стало фізичне або психічне насильство одного подружжя щодо іншого; визначення порядку користування сімейним житлом; визначення особливостей виховання дитини подружжям, в тому числі тим з подружжя, яке проживатиме окремо.

Викликає інтерес висновок дисертанта про існуючі в юридичній доктрині підходи щодо визначення ознак режиму окремого проживання подружжя, таких як: а) загальні, які спільні для сепарації та припинення шлюбу (в аспекті правових наслідків, визначених у ст. 120 СК України, та інших наслідків, які передбачені законодавством зарубіжних держав, якими найчастіше є припинення права на спадкування щодо майна померлого подружжя, права на утримання з боку іншого подружжя, а в окремих випадках – права проживання у сімейному житлі) та спільні для сепарації та зареєстрованого шлюбу (в аспекті збереження усіх взаємних прав та обов'язків подружжя, крім визначених у ст. 120 СК України, та статусу подружжя у сімейних відносинах із дітьми, іншими учасниками сімейних відносин та третіми особами); б) спеціальні (наявність особливих підстав для його встановлення та припинення; змішаний характер встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя; встановлення режиму окремого проживання подружжя є підставою призупинення шлюбних відносин на певний час, однак таке призупинення може стосуватися не усіх шлюбно-сімейних відносин, а лише

певної їх частини; строковий характер дії правового режиму окремого проживання подружжя).

Дисертантом наведено аргументи щодо удосконалення визначення поняття режиму окремого проживання подружжя як правового режиму, що встановлений судом, на підставі спільної заяви подружжя, позову одного з них, укладеного договору про окреме проживання (сепараційного договору), у зв'язку із неможливістю та/або небажанням подружжя або одного з них спільно проживати та підтримувати шлюбні відносини (які однак не припиняються остаточно і продовжують існувати з метою реалізації взаємних прав та обов'язків подружжя, в тому числі у їх відносинах з іншими учасниками сімейних відносин), який встановлюється на певний строк або безстроково, може бути припинений судом або із спільної ініціативи подружжя і передбачає виникнення ряду правових наслідків, притаманних припиненню шлюбу, передусім у майновій сфері та у сфері визначення походження дитини.

Можемо погодитися із пропозицією дисертанта щодо можливості визнання встановлення або припинення режиму окремого проживання фіктивним з тих самих причин, які передбачені у ст. ст. 40 та 108 Сімейного кодексу України для визнання фіктивним укладення шлюбу та його розірвання, а також визначити правові наслідки фіктивності з урахуванням відповідних положень ст. 45 та 46 Сімейного кодексу України.

Викликає інтерес проведений дисертантом порівняльний аналіз сімейного законодавства України та зарубіжних держав, в яких легалізовано інститут сепарації шлюбу.

Повнота викладу наукових положень дисертації, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Основні наукові положення й висновки дисертації відображені у п'яти наукових статтях, чотири з яких опубліковано в наукових фахових виданнях, визначених МОН України, одна стаття – у періодичному науковому виданні іноземної держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та

розвитку та Європейського Союзу, а також у тезах доповідей на шести міжнародних науково-практичних конференціях.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у навчальному процесі, у науковій роботі при подальшому дослідженні питань удосконалення нормативного визначення режиму окремого проживання подружжя, в законопроектній роботі.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків (після кожного розділу й загальних до всієї роботи) та списку використаних джерел.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, висвітлено ступінь її розробки у правовій літературі; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, головні завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; акцентовано увагу на наукову новизну роботи, наведено основні положення та пропозиції, винесені на захист, розкрито теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Розділ 1 «Правова характеристика режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві» складається із трьох підрозділів і присвячений аналізу поняття, ознак та правової природи режиму окремого проживання подружжя, дослідженню розвитку інституту сепарації шлюбу за законодавством, яке діяло на українських землях, та зарубіжного досвіду правового регулювання судової та фактичної сепарації.

У другому розділі «Зміст та підстави встановлення режиму окремого проживання подружжя у сімейному праві» досліджено проблеми, які виникають при встановленні, зміні та припиненні режиму окремого проживання подружжя, в тому числі в аспекті порядку встановлення та припинення даного правового режиму, виділення моделей встановлення та припинення режиму сепарації, в тому числі через наділення відповідними функціями органів державної реєстрації актів цивільного стану та нотаріусів,

розширення договірного регулювання зазначеної сфери, уточнення підстав встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя.

У третьому розділі «Юридичні наслідки встановлення, зміни та припинення режиму окремого проживання подружжя» здійснено аналіз проблем нормативного регулювання майнових та особистих немайнових наслідків встановлення, зміни та припинення режиму окремого проживання подружжя, як поіменованих у сімейному законодавстві, так і непоіменованих.

Висновки містять найважливіші практичні та теоретичні результати наукового дослідження, а також рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві.

Загалом аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить, що автором дотримано вимоги до оформлення дисертації, предмет дослідження повністю розкритий, а дисертація є завершеною науковою працею.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Відзначаючи актуальність проведеного автором дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність висновків, належний теоретичний рівень, а також практичну значущість її результатів для вдосконалення сімейного законодавства, необхідно відмітити, що окремі положення роботи мають дискусійний характер та потребують додаткової аргументації. А саме:

1. Дисертант пропонує передбачити в сімейному законодавстві перелік підстав, які свідчать про неможливість або небажання подружжя проживати спільно, зокрема доповнити ст. 119 Сімейного кодексу України положеннями про такі підстави, як: алкоголізм, наркоманія подружжя, подружня зрада, загроза життю та здоров'ю одного з подружжя або дітей у зв'язку із протиправними діями іншого з подружжя, а також тривала (понад рік) відсутність одного з подружжя з об'єктивних причин (в тому числі через відбування покарання за вчинення кримінального правопорушення), що дозволить, на думку дисертанта, ефективніше захистити права подружжя та зменшить суб'єктивний чинник при визначенні правомірності встановлення режиму окремого проживання подружжя. В той же час, виникає питання, чому

саме ці обставини, які свідчать про неможливість або небажання подружжя проживати спільно, дисертант пропонує додати до диспозиції правової норми, викладеної в ст. 119 СК України. Також потребує додаткової аргументації положення, запропоноване дисертантом, щодо визначення тривалості відсутності одного із подружжя з об'єктивних причин понад рік як підстави сепарації, оскільки з тексту роботи не зрозуміло, чому не можуть бути підставою для встановлення режиму окремого проживання подружжя нетривалі, однак часті випадки відсутності одного із подружжя, наприклад, через відрядження.

2. Заслуговують на увагу пропозиції дисертанта (рубрикація «Уперше» дисертації) передбачити державну реєстрацію встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя у Реєстрі окремого проживання подружжя органами державної реєстрації актів цивільного стану в разі встановлення або припинення режиму сепарації судовим рішенням або нотаріусом у разі встановлення або припинення режиму сепарації договором про окреме проживання. В той же час, автором не визначено порядок ведення відповідного реєстру органами державної реєстрації актів цивільного стану, також виникає питання щодо доцільності запровадження саме окремого реєстру. Вбачається, що реєстрацію факту встановлення або припинення режиму окремого проживання подружжя можна здійснити через внесення відповідних змін до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, аналогічно тому, як здійснюється державна реєстрація укладення та розірвання шлюбу відповідно до положень ст. 49 Цивільного кодексу України. Також автором не визначено, які саме відомості мають бути внесені до державного реєстру у разі встановлення, зміни або припинення режиму окремого проживання подружжя. Слід уточнити зазначені положення під час проведення прилюдного захисту дисертаційного дослідження.

3. Слушними є пропозиції, зроблені автором, щодо визначення змісту юридичної сепарації як форми захисту інтересів подружжя у майновій сфері, зважаючи на дію презумпції роздільності майна, набутого в період сепарації, та

блокування презумпції шлюбного походження дитини, народженої через 10 місяців після встановлення режиму окремого проживання подружжя. В той же час, поза увагою автора залишилося питання фактичної сепарації та можливості визнання за нею ряду юридичних наслідків. Також виникає питання, чи є можливою, на думку автора, легалізація фактичної сепарації через укладення договору про окреме проживання із встановленням моменту окремого проживання подружжя з часу виникнення фактичної сепарації.

4. У п. 12 наукової новизни (рубрикація «Набули подальшого розвитку» дисертації) автор визначає, що часові рамки перебування подружжя у режимі окремого проживання подружжя залежать від часу набрання законної сили відповідним судовим рішенням або від часу державної реєстрації договору про окреме проживання, а також може зумовлюватися рядом інших юридичних фактів, таких як смерть одного з подружжя, розірвання шлюбу або його припинення з інших підстав, закінчення строку, на який встановлювався режим окремого проживання договором про окреме проживання або судовим рішенням про встановлення відповідного правового режиму. В даному аспекті потребує пояснення, чому автор розмежовує моменти встановлення режиму окремого проживання подружжя судом та договором – чи не доцільно буде передбачити єдиний момент встановлення даного правового режиму – момент державної реєстрації встановлення режиму сепарації. Також виникає питання: Чи не може бути підставою встановлення режиму окремого проживання подружжя набрання законної сили рішенням суду про визнання одного із подружжя безвісно відсутнім, а підставою припинення відповідного режиму – оголошення одного із подружжя померлим?

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що висловлені зауваження мають дискусійний характер та не можуть вплинути на достатній науковий рівень, новизну та достовірність результатів дисертації, на можливість визнання її такою, що відповідає встановленим вимогам, які ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Загальний висновок щодо дисертації.

Дисертаційна робота Оксанюка Олега Анатолійовича на тему «Режим окремого проживання подружжя в сімейному праві» є самостійною кваліфікаційною науковою працею, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання, яке полягає у визначенні особливостей режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві, а результати дослідження становлять оригінальний внесок у розвиток науки сімейного права.

На основі вивчення дисертації та праць, опублікованих за темою дисертації, є підстави зробити однозначний висновок: дисертація Оксанюка Олега Анатолійовича «Режим окремого проживання подружжя в сімейному праві», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 р. № 283), пунктам 10, 11, 12 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а її автор – Оксанюк Олег Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Харківського національного університету

внутрішніх справ

доктор юридичних наук, доцент

Лариса КРАСИЦЬКА